

ВІД ВИТИНАНКИ – ДО СЕРЦЯ ДИТИНИ...

Алла Алпатова

Витинанка. Що ж воно таке? Учні 4-го класу Степанівської загальноосвітньої школи I-III ступенів Олександрівського району Донецької області це знають!

Відкрийте двері і зайдіть до класу. Ви потрапите у казково-дивний світ . Це роботи наших хлопчиків та дівчаток. Звичайно, без уважного і точного ока вчительки тут ну ніяк не обійшлося. Коли, де і як вони навчилися такої чудесної гри уявою та ножицями?

У роботі зі своїми вихованцями я виходжу з того, що ВИТИНАНКА – рідна сестра української вишивки. Пояснюю їм, що у вишивку людина закладала свої прагнення і животворну духовну енергію. Так виріб набирав магічної дієспроможності. Так само й у витинанці опоетизовані споконвічні українські обереги: дерево життя, хата, сімейний затишок, найрізноманітніші коліві візерунки, які в своїй основі символізують бога Коло (від нього і свято Коляди).

Витинанка сьогодні поціновується як ужиткове мистецтво. Щоб заняття проходили захоплююче, цікаво, виходжу з настанов Родоцентричної педагогіки й усю роботу організую так, щоб вона була не простим механічним виконанням відповідних операцій, а скеровувала учнів у русло пошуку національних духовних цінностей, їх національного духовного самоздійснення, щоб у процесі роботи над витинанкою вони вдихнули у неї системну

національну логістику, пов'язали кожну її складову з архетипно-родовими джерелами народної свідомості. Дитина повинна бачити у витинанці не просто цікавий виконавський, розвиваючий момент, а й розуміти споконвічний смисл кожної (!!!) деталі, кожної фігурки чи листочка. Так від шкільних начал починаємо творити питоме українське світоглядне середовище, а прикладне мистецтво набирає необхідного високого сакрального значення. В наслідку буденна побутова річ стає засобом додатнього, цілеспрямованого виховного впливу, а матеріальний світ – продовженням, доповненням, виявленням і «досотворенням» дитячої душі. Тоді в ручному виробі оживає звичай, який наповнить свідомість дитини визначеністю та впізнаваною значущістю.

У роботі з учнями винятково важливого значення надаю сутнісному наповненню витинанки. З цією метою з'ясовуємо її призначення. 1) Призначення захисту. Пояснюю, що українська хата за аналогією до світу поділялася на три рівні: підпідччя – світ пращурів; лави, висота печі – світ видимий; стеля і сволок – світ божественний. Вікно – межа між освоєним домашнім і ворожим навколишнім простором. Закрити вікно витинанкою – не пустити зовнішню злу енергію до своєї оселі. Витинанка на сволоку (рівень богів) – знак особливої оберегової дії у межах оселі.

Сволок – несуча конструкція хати, тому й утверджений в народній уяві як атрибут особливо пошанування й родового енергетичного наповнення. Він

теж прикрашався особливого типу великою витинанкою. Розміри витинанки – до одного метра – на вікна, на полиці, мисники та шафи.

Зображення птаха-духа – голуба, півника, зозулі – пов'язане із символічною божественною аурую людської душі.

Розетки-витинанки – символи найдавнішого солярного світобачення, коли сонце мислилося як верховне божество, а людина мала своєю діяльністю (й через енергетику рукотворних витинанкових образів) підтримувати життєдайну діяльність денного світила.

Витинанки асоціювалися із хороводами календарно-обрядових дійств (безкінечність колового візерунка – безкінечність колового танку) і відходить до глибинних (а в даному разі ще й оречевлених) казково-міфологічних сюжетів.

2) Призначення психофізичної гармонізації. Головною ідейною конструктивною основою витинанки є пошуки симетрії. Архетипне українське національне бачення краси виходить із поцінування естетичної рівноважності (рахманності), збалансованості енерго-матеріальних впливів як середовища на людину так і людини на середовище, узгодженості між особистим почином та громадськими інтересами, неантагоністичними відносинами між «мікрокосмом витинанки-душі» і «макропростором середовища-суспільства». Тому через витинанку реалізується Тип Національного Мислення. А воно, національне мислення, не витворюється само собою. Його слід послідовно, ретельно,

виважено, виходячи з національних педагогічних засад виховувати, культивувати – ненав'язливо, системно, методично досконало і в естетично привабливій матеріалізації.

3) Художньо-естетичне призначення. Через витинанку дитина освоює навколишній світ довершеної краси. Живописні навички, набуті через техніку вирізання, мають свою прекрасну специфіку. Особливого значення у такій роботі з класом набуває підготовчий етап: адже найменшу похибку в готовому виробі вже не поправиш. Тому витинанкове мистецтво якнайкраще *узгоджує* (а саме це і становить один з принципів архетипно-родоцентричної педагогічної системи, відроджуваної нині В.Азьомовим та О.Лук'яненком) культуру художньої фантазії учнів та їх пошуку з можливостями технологічного втілення замисленого візерунка. За того також потрібно враховувати множину складових елементів техніки: відповідність кольорової гами (білий, сірий, червоний, зелений, синій), моменти кольористичного і фактурного (матеріал) взаємопідсилення чи контрастування, вимоги до просторової відповідності виробу, передбачення структурного конструювання (техніка, коли один вирізаний лист накладається на інший вирізаний лист). Взагалі цей вид народного мистецтва одразу включає дитину в елементарні, ненав'язливі, природні пошуки мистецької гармонії.

4) Розвивальне моторне призначення. Діти швидко приходять до складних образних композицій. Необхідна вправність уяви та обережність руки.

Приходимо до активного творення характеру дитини: терплячості, наполегливості, ретельності, акуратності.

5) Виховне призначення. Дитина на посильному для неї рівні, як художник, включається в коло оберегової родової діяльності (витвір її фантазії та майстерності тривалий час радує око та серце ближніх).

6) Духовне призначення. Через витинанку молоде покоління підключається до матеріалізації (із надр індивідуального несвідомого) позитивних архетипних потенціалів нації (колективного несвідомого народу).

Спробуйте вирізати найпростішу витинанку – новорічну сніжинку. І Вас захоплять переживання справжнього художника – а що ж там зараз вийде, коли розгорнемо вдсятеро складений аркуш паперу? Це добре, світле, оптимістичне мистецтво. І відкривають його добрі, світлі, оптимістичні люди, наші дітлахи.

Щоб навчити цьому учнів, потрібні не лише відповідні знання, а й досвід такої роботи.

Коли і з чого почалося моє особисте захоплення витинанкою?

В юності я трохи вишивала. Справжнє захоплення народними прикладними видами мистецтва почалося після проходження курсів післядипломної освіти років п'ятнадцять тому. Слухачам давали художні основи й технологію створення рушника, скатертини, витинанки. Саме тоді я увійшла в казковий світ рослинного орнаменту, познайомилася із Деревом Життя, із символікою птахів та різноманітними вазонами. Пізніше, з появою Інтернету, я відкрила для себе сайт «Країна майстрів». Звичайно, до віртуозів

ножиць нам далеко, але ж у нас і завдання інші.

Потім працювала над здійсненням набутих знань на заняттях з учнями початкових класів.

Розпочала з уроків трудового навчання. Однак їх, як виявилось у процесі роботи, було занадто мало для того, щоб по-справжньому ввести дітей у світ мистецтва. Опрацювала роботу О.Лук'яненка «Родоцентрична педагогіка: історико-теоретичні розвідки», радилася з В.Азьомовим з питань архетипного підходу навчання дітей. Відтак з часом вималювалася ненав'язлива, але послідовна система, розрахована на роки. Із першокласниками вирізаємо сніжинки – від найпростіших до складних композиційних. Щороку зацікавлюю дітей вигадками нових і нових гірлянд – ними, як бачите, щедро прикрашений увесь клас. Настінні прикраси – ще одна сходинка до витинанки. Їх можна періодично змінювати, робити авторськими, що приваблює і захоплює дітей, створює відповідну духовну атмосферу в класі, викликає бажання творчості (пригадаймо, що в Родоцентричній педагогіці це один з основоположних принципів, суть якого в тому, що учитель не механічно передає учневі свої знання та досвід, а, так сказати, «викликає» його, закладене в ньому його пращурами на творчу співпрацю, в наслідку чого і учень, і вчитель стають рівноправними учасниками навчально-виховного процесу).

Зазначу, що це, так би мовити, не сезонна, прив'язана в основному до свята Нового року, кампанія. Зовсім ні! Пригадаймо, якою природністю, барвистістю,

метафорикою, колористичною гамою наповнені осінні композиції, особливо коли взяти до уваги, що ми живемо в селі. На чому ж іще навчати дитину бачити світ праці, краси, на чому прищеплювати любов до рідної землі? Виходячи з принципу природності архетипно-родоцентричної системи навчання, на класичних стилізаціях теми осіннього яблука чи кетяга калини вибудовуємо безліч українських витинанкових композицій.

А який багатий матеріал для гострого ока митця дає наша степова весна! Беремо дітей, виходимо з ними у квітучий шкільний сад, у парк, у сусідній лісок чи на луг, до ставка. Так краса явищ рідної природи, рідного краю входить у їх світ, формує його. На його основі й переводимо потім весняні мотиви на папір, тим паче, що зараз в арсеналі художника є не лише біле тло, але й цілий спектр барв у художніх паперових наборах. А скільки свят, а значить, і подарунків – батькам, іменинникам, родичам, друзям. Тільки не лінуйся!

Тепер зупинимося на *психологічних* аспектах навчання дітей витинанці?

Найперше, тут вчитель сам має бути зацікавленою особою. По-друге, дитина має знати символічний сенс кожної деталі і відповідність «змикання» їхніх змістів у витинанковому полі. А взагалі-то все починається із дитячого здивування. Ніколи, як говорить Родоцентрична педагогіка, не нав'язуйся, не примушуй, не забороняй. Колективне зацікавлення діє на всіх учнів заворожуюче. І – система, система, система... Всі чотири роки початкової школи. Ножиці, папка з папером плюс *вільна* фантазія. Спочатку – роби, як я. Згодом – ану спробуй щось своє. І з кожним роком все активніше «вмикається» власна думка, власний пошук. Наприклад, Костя приходить вранці із пропозицією: «А чи можна вирізати витинанкою сімейне родове дерево?» Зразу й не відповіси. Микита якось каже: «Вирізання – моє хобі». «Дайте я...» – найпопулярніше прохання в нашому класі. І залучати сюжетні деталі із казок. Якби ви знали, які бувають рукавички і скільки їх варіантів можна вигадати? Або славнозвісний чарівний черевичок у витинанковому полі. Це цілий світ безмежної дитячої фантазії.

Скажімо, в ході роботи районного семінару завучів та вчителів-словесників було запропоновано створити освітянське Дерево Життя, де в кожній вирізці декоративних листків прочитувалася б назва певної школи району. Присутніх здивувало: ну як можна вирізати таке довжелезне слово – Новоолександрівська (школа)? І яким же було здивування присутніх, коли виявилось, що це дуже просто. Це не найважче. Ось прийшла до нас у третій клас дівчинка з Донецька. Урок. Всі вирізають, вона сидить. Це їй новина, і для неї воно ніяке. Роздивлялася. Через якийсь час підходить: «Залиште мені оту роботу, я вдома спробую». Крига скресла. Дівчинка опановує ази і йде за всіма.

Та щоб удосконалити усю цю систему роботи, зробити її надбанням усієї України нам потрібний простий «масовий» посібник із мистецтва і технології витинанки, потрібні відповідні шкільні програми для 5-6 класів. Завдяки їм діти залюбки вдосконалювали б свої навички у витинанці. Та і в 1-4 класах учитель не повинен «крастися» із народними прикладними видами мистецтва. Це

прерогатива Міністерства освіти та науки. Необхідна загальна, всеохопна і зрозуміла система виховання національних первнів у свідомості підростаючого покоління, бо ж витинанка – лише невеличка часточка від неосяжного народного світу буття. А це вже завдання для АПН України.